

Osebnostne značilnosti nasilnih storilcev in možnosti predvidevanja ekstremnih nasilnih dejanj

Peter Umek¹

Članek obravnava problematiko nasilnih kaznivih dejanj, streljanje na šolah, predvsem v ZDA. V uvodnem delu je prikazan odnos do nasilja v našem prostoru, problem predvidevanja hujših kaznivih dejanj pri mladostnikih, katerih vedenje sicer ni problematično, in ugotovitve vzdolžne študije o dejavnih, ki vplivajo na razvoj delinkventnega vedenja. V nadaljevanju so navedeni odmevnejši strelski incidenti na šolah v ZDA, Finskem in v Nemčiji ter na kratko opisane osebnostne značilnosti storilcev. Analizirana so stereotipna stališča do teh incidentov, navedene so skupne značilnosti storilcev in incidentov, ki so jih ugotovili v študiji FBI in oddelka za izobraževanje. Navedene so tudi analize in klasifikacija storilcev ameriškega psihologa Langmana (2009), nespornega strokovnjaka s tega področja. Predstavljen je model ocenjevanja groženj na šolah, ki je pomemben dejavnik, seveda ob drugih ukrepih, preprečevanja hujšega šolskega nasilja.

Ključne besede: nasilje, šola, napovedovanje, storilci, osebnost

UDK: 159.9:340.6

1 Uvod

Zdi se, da smo v današnjem času fascinirani z nasiljem. Je nasilja danes res več, kot ga je bilo v preteklosti? Na to je težko odgovoriti, gotovo pa se pojavljajo nove oblike nasilja, tudi njegove značilnosti se spreminjajo, če pojav nasilja primerjamo s preteklimi obdobji. Velike družbene in ekonomske spremembe, vedno večja globalizacija in vedno večja diferenciacija, spremenjeni odnosi med ljudmi, spremembe vrednot – vse to vpliva na pojav nasilja in vseh oblik kriminalitete. Ne smemo pa pozabiti, da v nobenem obdobju človeške zgodovine nasilje ni bilo tako dostopno kot danes, saj si lahko, zaradi razvoja in razmaha televizije ter druge informacijske tehnologije, nasilje ogledujemo iz naslanjača v dnevni sobi.

Kaj pa nasilje v vzgojnih in izobraževalnih ustanovah? Ga je res več? Ljudje v Sloveniji so prepričani, da ga je zagotovo več kot pred 20 leti, ko so se zgodile velike politične in tudi družbene spremembe. Tudi pedagoški delavci, vsaj večina, so v to prepričani. Mojca Pušnik iz Zavoda RS za šolstvo, ki se ukvarja s problematiko nasilja v šolah, meni, da ni zanesljivih podatkov o pomembnem porastu nasilja. Na šolah je bilo kar nekaj izobraževanj in usposabljanj o tej problematiki, kar je privedlo do tega, da učitelji opazijo tudi tiste nasilne oblike vedenja, ki jih prej niti zaznali niso kot take, za nasilje so torej postali občutljivi (Muršič, Filipič, Pušnik, Klemenčič in Lešnik, 2012).

V preteklih nekaj letih je bilo v Sloveniji kar nekaj odmevnih primerov vrstniškega nasilja, ogrožanja učiteljev in vandalizma v šoli, prisotne so bile celo grožnje s strelnim orožjem, ki pa na srečo ni bilo pravo. Učenec osnovne šole na Štajerskem je učiteljico med poukom napadel s sekuro in jo hudo poškodoval. Vse to smo lahko videli na spletnih straneh in v TV-oddajah, saj so dijaki mnoge nasilne prizore posneli s prenosnimi telefoni, o tem so se nato razpisali časopisi in revije. Je tako stanje v šolah prevladujoče ali gre morda za generalizacijo posameznih, ekscesnih pojavov? Kakorkoli, nasilje se v vzgojno-izobraževalnih ustanovah dogaja, posledice nasilja so škodljive in dolgoročne za učence in učitelje.

Raziskovalne in življenjske izkušnje opominjajo, da današnji majhni nasilneži prerastejo v prestopnike, ki bodo delali škodo družbi, drugim ljudem in samim sebi. Kljaić (2007), hrvaški socialni psiholog, je v vzdolžni študiji spremljal 281 fantov in ugotovil, da so neugodni življenjski pogoji razvoja, izpostavljenost zanemarjanju in zlorabljanju, pomanjkanje nadzora v zgodnji otroški dobi povezani z zgodnjim pojavljanjem vedenjskih motenj, kasnejšo delinkventnostjo in kriminalnostjo, pa tudi z doseganjem nižje stopnje izobrazbe in težavami pri zaposlitvi. Take ugotovitve navajajo tudi slovenski avtorji, ki menijo, da lahko kriminaliteto omejimo le z reševanjem socialne problematike (družbena neenakost, nizka izobrazba, slabe zaposlitvene možnosti, diskriminacija, revščina, socialna izključenost), na žalost pa so pri nas ti vidiki socialne prevenecije vse bolj v ozadju, v ospredju je kriminalna prevencija v okviru kazenskopravnega sistema, kar dolgoročno gotovo ni učinkovito (Jere, Meško in Kanduč, 2011; Meško, 2002).

¹ Peter Umek, redni profesor za kriminalistično psihologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: peter.umek@fvv.uni-mb.si

Ko govorimo o nasilju v šoli, običajno pomislimo na otroke in mladostnike, ki odkrito izražajo svojo agresivnost in z agresivnostjo reagirajo že na blage, nepomembne dražljaje. Pri njih je problematičen nadzor agresivnega vedenja. So pa tudi otroci in mladostniki, ki svoje agresivne impulze preveč nadzirajo. So socializirani in spoštujejo zakone, največkrat zaradi tega, ker se bojijo kazni, kar je gotovo posledica trde vzgoje, pomanjkanja empatije in odsotnosti osnovnega zaupanja. Ko se v teh mladostnikih, lahko tudi otrocih, frustracije nakopičijo, ko jih preplavijo, ko je pritiskov preveč, takrat lahko reagirajo z zelo hudimi nasilnimi dejanji. In ljudje se čudimo, kako je nekdo, ki je bil miren, celo toleranten, pobil celo svojo družino. Tipičen tak primer je 19-letnik, ki je pred nekaj leti umoril svoje starše, nato pa v hiši podtaknil ogenj. Sosedje so družino opisovali kot pridno in mirno. Tudi fant je bil v očeh okolja ubogljiv in neproblematičen, očitno pa je imel kar nekaj problemov sam s seboj. Kljub visokim intelektualnim sposobnostim je končal le poklicno šolo, službe si ni našel, pomagal je očetu, ki se je ukvarjal s slikopleskarstvom. Čez dan je veliko spal, ponoči pa bdel za računalnikom, saj se je ukvarjal s športnimi stavami in spletnimi igrami na srečo. Mama, usmerjena v svet marljivosti, dela in ugleda, mu je pogosto očitala, da je sramota za družino. Na sodišču je povedal, da je bil že nekaj časa pred tragedijo izjemno potr, ker se v družini niso dobro razumeli, mama je bila z njim zelo nezadovoljna. Nad seboj je bil razočaran, ni več videl izhoda, v usodnem trenutku je povsem izgubil nadzor (Za umor staršev B. M. dvajset let zapora, 2009).

Kaj lahko storimo v teh primerih? Napovedati tako skrajne izraze nasilja je skoraj nemogoče, ker ti mladostniki za okolje niso posebej problematični. V šoli so bolj ali manj neopazni, ne rinejo se v ospredje, vedenjsko niso moteči, so bolj zadržani in nimajo prav veliko prijateljev, če jih sploh imajo. V teh primerih so zanesljivo odpovedali starši, včasih so že zaskrbljeni, pa vendar premalo občutljivi, da bi prepoznali stisko svojih otrok, ki so jo v veliki meri sami povzročili. Tudi če učitelji in svetovalni delavci zaznajo, da imajo starši do otroka neprimeren odnos, največkrat ostane pri tej ugotovitvi. Taki starši svojih pomanjkljivosti namreč ne sprevidijo, poleg tega pa največkrat slabo sodelujejo s šolo.

2 Streljanje na šolah

Največ pozornosti javnosti gotovo pritegnejo strelski pogoji na šolah, kjer dijak ali študent šole postrelil večje število dijakov ali študentov in pedagoških delavcev. Značilni so bili predvsem za ZDA okoli leta 1990, približno 10 let kasneje so se pojavili tudi v Evropi, Nemčiji in na Finskem. Navajam nekaj najbolj odmevnih primerov s kratkimi opisi osebnostnih značilnosti strelcev.

Najbolj znan morilski pohod sta leta 1999 zagrešila dijaka, 18-letni Eric Harris in 17-letni Dylan Klebold, ki sta na srednji šoli Columbine v zvezni državi Kolorado ustrelila 12 sošolcev, enega učitelja ter ranila še 23 dijakov in učiteljev. Napad sta dalj časa načrtovala, bila sta dobro oborožena, nastavila sta tudi več bomb, ki niso eksplodirale. Med posredovanjem policije sta storila samomor. Eriku so pripisali psihopatske lastnosti z izraženimi paranoidnimi, antisocialnimi, narcističnimi in sadističnimi potezami. Dylanu pa so poleg psihopatskega vedenja pripisali tudi shizotipske osebnostne motnje (Langman, 2009). Kobal (2009) navaja, da so te osebe s svojimi znaki in simptomi blizu shizofrenije, pa niso shizofrene. Značilna za shizotipsko osebnost je socialna neadekvatnost in včasih tudi težave v ločevanju realnosti ter domišljije.

16-letni Jeff Weise je leta 2005 na srednji šoli v Minnesoti ustrelil pet sošolcev, učitelja in neoboroženega varnostnika ter ranil sedem dijakov. Pred tem je ubil še dedka, ki je bil policist, in njegovo partnerico. Mučila ga je depresija, razmišljal je o samomoru in ga tudi že poskušal narediti. Imel je težko otroštvo, mati, odvisna od alkohola, ga je fizično zlorabljala. O svojih načrtih je pisal na internetnih straneh. Po streljanju je storil samomor. Je tipičen predstavnik travmatiziranih storilcev (Langman, 2009).

23-letni študent Čo Seung-Hui je na ameriški univerzi Virginia Tech leta 2007 zgodaj zjutraj v študentskem domu ustrelil dva študenta, nato je na internetu objavil manifest, šel na univerzo in tam ustrelil 32 študentov ter profesorjev in jih še 17 ranil. Nato je ustrelil še sebe. Bil je samotar, depresiven, tih, z mnogo osebnih problemov, pripisali so mu tudi nekatere simptome, ki bi kazali na shizofrenijo (Langman, 2009).

18-letni študent Pekka-Eric Auvinen je 7. novembra 2007 na Jokela High School v finskem mestecu Tuusula ustrelil šest študentov, predstojnico šole in medicinsko sestro, ki je skušala pomagati ranjenim, nato pa je v toaletnih prostorih storil samomor. Bil je pristaš Darwinove teorije o naravni selekciji ter skrajno levih in desnih filozofij, sovražno nastrojen do ljudi. Sebe je imel za boga, občudoval je Erica Harisa in Dylana Klebolda. Na You tubu je objavil posnetek z naslovom The Jokela High School Massacre – 7. november 2007. Pri njem so bile zaznane shizotipične lastnosti, zato bi ga lahko uvrstili v kategorijo psihotičnih strelcev (The Jokela High School massacre, 2013; Langman, 2012a; Langman, 2012b).

Leta 2009 je 17-letni dijak Tim Kretschmer na srednji šoli v Winnendnu v Nemčiji ustrelil devet dijakov in tri učitelje ter med begom še tri druge ljudi. Izstrelil je več kot sto nabojev, imel pa jih je še 130. Izhajal je iz premožne družine, bil je samotar in počutil se je odrinjenega. Po napadu je storil samomor. Zelo dobro je igral namizni tenis, ni pa znal prena-

šati porazov. Bil je tudi odličen strelec (oče je imel doma več pušk), rad je igral videoigre (Counter Strike). Aktiven je bil na internetu pod imenom Jaws Predator 1. Bil je obravnavan v psihiatrični bolnišnici, kasnejših napovedanih obravnav pri psihiatru se ni udeležil (Murderpedia, 2013). Morda bi ga lahko uvrstili v kategorijo psihopatskih strelcev.

Decembra 2012 je 20-letni Adam Lanza v osnovni šoli v mestecu Sandy Hook (Connecticut, ZDA) ustrelil 12 otrok in 6 odraslih. Doma je ustrelil mamo, vzel puško (mama je imela tri puške in je sina učila streljati) ter se odpeljal do osnovne šole, kjer je mirno postrelil majhne otroke in odrasle, ki so se mu skušali zoperstaviti. Po streljanju so ga našli mrtvega za šolo. Imel je mnogo osebnih problemov, brat je izjavil, da je bil verjetno avtističen. Mama ga je izpisala iz šole in ga doma sama poučevala. Preiskava o tem primeru še poteka (Sandy Hook Elementary School shooting, 2013). Posebnost njegovega strelskega incidenta je, da je napad izvršil na šoli, ki je ni nikoli obiskoval.

Ljudje v ZDA so prepričani, da streljanje na šolah predstavlja največjo nevarnost za njihove otroke. Po streljanju na šoli Columbine je Galupova raziskava pokazala, da je kar dve tretjini Američanov prepričanih, da se kaj takega lahko zgodi tudi v njihovi skupnosti. Kar tretjina dijakov in študentov je tudi izjavila, da na njihovi šoli obstajajo posamezniki, ki so sposobni izvesti masaker na šoli. Ironično pa je, da je bilo leta 1999 v šolah v ZDA umorjenih 17 dijakov, več kot 2500 mladih (5 do 19 let) je bilo umorjenih izven šole, približno toliko jih je tudi naredilo samomor in več kot 9700 jih je umrlo v različnih nesrečah (Borum, Cornell, Modzeleski in Jimerson, 2010). Statistični podatki v ZDA jasno kažejo, da so množični umori na šolah redkost, da pa se nasilje na šolah, tudi ekstremno, dogaja vsakodnevno, kar pa ne doživi toliko publicitete, morda tudi namerno ne.

3 Prvi zaščitni ukrepi

Množični umori so vzrok za strah in v ZDA so se začeli spraševati, kaj privede mladostnika, da se poda na strelski pohod, predvsem pa, kako bi potencialne storilce lahko prepoznali in kaj bi lahko storili starši, pedagogi in varnostne službe, da bi se preprečili nadaljnji incidenti. Rezultat pritiskov in zahtev je bil veliko število dezinformacij, mnoge mladostnike so neupravičeno obravnavali kot potencialne storilce, škoda je bila narejena tudi znanstveni integriteti in poskusi preprečevanja takih nasilnih dejanj so bili večinoma napačni.

Na šolah so poostriili varnostne ukrepe. Zaposlili so varnostnike, zaklepali so vhode in prehode, uvedli so videonadzor, na vhode so namestili detektorje kovin, učence so

opremili z vidnimi identifikacijskimi karticami. Sprejet je bil zakon o prepovedi nošenja orožja v šolo in kršitev zakona se ostro kaznuje. Pojavile so se ideje o oborožitvi učiteljev, predlagali so, naj bi učbenike dali v ovitke iz kevlarja in bi tako dobili tudi vlogo ščita, vojaki naj bi urili dijake, kako onesposobiti napadalca. Uveden je bil princip ničelne tolerance do nasilja, kar pomeni, da se v šolah ne dopušča nikakršnega neprimernega vedenja in nasilja, če pa se pojavi, sledijo kazni (Borum et al., 2010). Koliko so taki preprečevalni ukrepi uspešni, ni povsem jasno, ker tudi v ZDA ni bilo narejenih primernih raziskav o tej temi. Verjetno bi se morali v ZDA (tudi drugod, gotovo pa tudi pri nas) bolj posvetiti primarni ali splošni prevenciji, ki je namenjena vsem, ne glede na dejavnike rizičnosti, zagotovo pa je treba dobro premisliti o načinih dela z rizično populacijo otrok in mladostnikov (sekundarna prevencija) ter načinih dela z mladostniki, ki so že izkazovali hujše nasilno vedenje (terciarna prevencija).

4 Osebnostne značilnosti storilcev

Pod pritiskom javnosti so v ZDA skušali izdelati profil šolskega strelca in sestaviti listo opozorilnih znakov, po katerih bi potencialnega storilca lahko prepoznali in napovedali morilski pohod. Analizirali so zunanje in notranje dejavnike znanih strelcev, ugotovili so nekatere skupne značilnosti, ki pa so večinoma univerzalne, lastne velikemu številu mladostnikov. Torej mnogo fantov izraža podobne znake, kot so jih izražali strelci, grozili so podobno, napovedovali so napad, ki pa ga nikdar niso uresničili. Zakaj je težko napovedati, kdo bi lahko storil tako dejanje? Odgovor je v preprosti statistični logiki: Če je pojav nasilnega dejanja zelo redek in če pri velikem številu posameznikov identificiramo rizične dejavnike nasilja, potem težko identificiramo nekaj posameznikov ali celo posameznika, ki bo storil tako nasilno dejanje. Profili nimajo nikakršne napovedne veljavnosti, slonijo na stereotipih, nepreverjenih dejavnikih in zato vodijo v zmote. (O'Toole, 1999).

Mediji posvetijo veliko časa in prostora takim odmevnim dejanjem, kot je streljanje v šolah, problem pa je, da informacije, ki jih posredujejo, niso popolne in točne, pogosto so zavajajoče. Na podlagi takih medijskih poročil se nato neredko piše tudi strokovne ocene, ki so večkrat zgrešene, ker so utemeljene na nepreverjenih informacijah. Zato se je v javnosti in tudi pri strokovnjakih oblikovala napačna predstava o šolskih množičnih morilcih. Najbolj zakoreninjeni miti v ZDA so (O'Toole, 1999):

- Nasilje v šoli ima epidemične razsežnosti.
- Vsi, ki so streljali v šoli, imajo enake značilnosti.
- So osamljeni in nimajo prijateljev.
- Motiv za streljanje je vedno maščevanje.
- Lahka dostopnost do orožja je najpomembnejši rizični dejavnik.

Langman (2009), ki dela kot psiholog v otroški psihiatrični bolnišnici, je poskušal odgovoriti na vprašanje, kakšne so osebnostne značilnosti mladostnikov, šolskih množičnih morilcev, čeprav se je dobro zavedal, da samo z notranjimi dejavniki ne more popolno pojasniti njihovega vedenja. Streljanje na šolah je preveč kompleksno dejanje, da bi ga lahko pripisali kateremu koli vzroku, upoštevati je treba medsebojno vplivanje več dejavnikov, ali če povem drugače, vsak posamezni dejavnik lahko prispeva k izvršitvi dejanja, nikakor pa ga ne more pojasniti.

Dejavnik, ki se ga največkrat omenja, je prav gotovo prost dostop do orožja oziroma kultura orožja, ki je tako značilna za ZDA. Meni, da streljanje na šolah nikakor ni povezano s tem dejavnikom, orožje imajo praktično vsi, tistih, ki ga uporabijo pri šolskih incidentih, pa je zanemarljivo malo.

Ne morem se strinjati z njim, saj statistike kažejo, da je v ZDA veliko več umorov s strelnim orožjem kot drugod v razvitem svetu. Res je, da posedovanje orožja ne more biti vzrok za umor, ustvarja pa več možnosti za to. Mogoče bi se mladostnik premislil v času, ki bi bil potreben, da na nezakonit način pride do strelnega orožja, poleg tega pa bi njegove namere morda postale očitnejše.

Nekateri omenjajo stranske učinke psihiatričnih zdravil, predvsem antidepresivov, na streljanje v šolah, vendar ni nikakršnih znanstvenih dokazov za to. Samo dva od desetih storilcev, ki jih je analiziral Langman, sta jemala psihiatrična zdravila, drugi pa so uživali alkohol, marihuano ali druge droge; temu problemu pa so posvetili kaj malo pozornosti (Langman, 2009).

Izločenost iz šole in njenih aktivnosti tudi večkrat navajajo kot dejavnik, ki bi prispeval k pojavu streljanja na šolah. Langmanove analize (2009) tega nikakor ne potrjujejo. Vsi storilci so se udeleževali različnih šolskih dejavnosti (šport, glasba, računalništvo) in šole kot take niso sovražili, sovražili pa so domače naloge, nekatere sošolce in seveda tudi nekatere učitelje.

Kot vzroka za ekstremno nasilje se največkrat navajata gledanje nasilja na TV in v filmih ter igranje nasilnih računalniških igr. Večje število avtorjev krivi nasilne videoigre za pojav nasilja, čeprav objektivnih podatkov za take trditve ni, nekatere raziskave so prišle celo do nasprotnih rezultatov, torej da nasilne videoigre nasilno vedenje preprečujejo (Anderson, 2004; Anderson in Dill, 2000; Collwell in Payne, 2000; Ferguson et al., 2008). Rezultati raziskav res niso enotni in zato nekateri menijo, da so prepričanja o škodljivosti opazovanja nasilja bolj posledica pritiska teorije moralne panike kot pa ugotovitev raziskav.

Sam sem prepričan, da opazovanje nasilja in igranje nasilnih računalniških igric vplivata na mladostnika, ki lahko pove-

vzame agresivne vedenjske vzorce, predvsem pa se zmanjša njegova občutljivost za nasilje. Omeniti velja tudi pomembno pomanjkljivost raziskav o povezanosti med agresivnostjo in igranjem nasilnih računalniških igr, namreč raziskovalni vzorec, v katerega so vključeni »normalni« otrocki in mladostniki, ne pa rizična populacija, pri kateri nasilne računalniške igre še povečujejo agresivnost, predvsem pa predstavljajo model za razreševanje konfliktov. Torej ima gledanje nasilnih vsebin in igranje nasilnih videoiger lahko pomemben vpliv predvsem na fante, ki so labilni in nezadovoljni s samim seboj in svojim položajem.

Langman (2009) je ugotovil, da je bilo kar nekaj storilcev strelcev fasciniranih z nasiljem in nekateri so bil obsedeni z igranjem videoiger. Niso samo gledali filmov z nasilno vsebino, taki filmi so postali njihova zaželena realnost. Tako sta Eric Harris in Dylan Klebold znala na pamet dialoge iz filma *Natural Born Killers* in inicialke naslova filma (NBK) uporabila kot kodo za svoj napad na šolo. Jeffrey Weise je rad gledal film *Elephant*, ki prikazuje tudi streljanje na šoli, in vedno je film prevrtil do scene napada. Langman meni, da medijsko nasilje storilci razumejo kot legitimizacijo nasilja, poleg tega pa jih tudi desenzibilizira za človeško trpljenje. V filmih so občudovani in imajo prestižen položaj tisti, ki pobijejo več ljudi. Za fante, ki imajo težave s svojo samopodobo, ima to sporočilo veliko moč.

Nekateri pripisujejo šolskim strelcem čudaštvo in osamljenost. Langman (2009) ugotavlja, da je bil med desetimi samo eden tak. Drugi so imeli prijatelje, se z njimi pogovarjali po telefonu, igrali videoigre, z njimi so hodili na zabave ipd. Res pa je, da niso bili tako socialno uspešni, kot bi morda želeli, večinoma so težko navezovali stike z dekleti. Res je, da niso bili izolirani, počutili pa so se obupno same, ker jim ni nihče nudil toliko čustvene podpore, kot bi jo potrebovali.

Dejavnika, ki ju najmočneje povezujejo s streljanjem na šolah, sta depresivnost in ustrahovanje (angl. *bullying*). Kar 9 od 10 šolskih strelcev je sebe doživljalo kot neuspešne, sovrstnike pa kot uspešne in srečnejše. Ta zavist se je hitro sprevrgla v sovraštvo, bes in morilske misli. Preplet samomorilnih misli in morilskih impulzov je nevaren in v takem primeru je morilsko akcijo težko preprečiti, ker storilec ni mar tudi za njihovo življenje (Langman, 2009). Depresivnost je pomembna, pa kljub temu samo eden izmed dejavnikov, ki prispeva k izvršitvi dejanja.

Največ pozornosti pri šolskem streljanju posvečajo ustrahovanju, vendar so razlage precej poenostavljene. Žrtev ustrahovanja naj bi se preprosto maščevala tistim, ki naj bi jo trpinčili. Pokazalo se je, da storilci niso samo žrtve, tudi sami so izvajali ustrahovanje. Ni preprostega odnosa med ustrahovanjem in šolskim streljanjem, jasno pa je, da pove-

zava obstaja, podobno kot z depresivnostjo. Zato bi bilo treba ugotoviti, zakaj so nekateri otroci tako krhki in dovzetni za ustrahovanje, kar skupaj z drugimi dejavniki prispeva k odločitvi za strelski pohod na šolo (Langman, 2009).

Langman (2009) meni, da vse premalo poznamo osebnostno dinamiko teh mladih storilcev. Prepričan je, da so to moteni posamezniki, niso običajni otroci, ki so deležni ustrahovanja, niso običajni otroci, ki preveč igrajo videoigre, niso običajni otroci, ki bi želeli biti slavni. To so otroci z resnimi psihološkimi problemi, in to dejstvo je bilo pogosto izpuščeno, ko se je poročalo o streljanju na šolah. Glede na te ugotovitve so to otroci in mladostniki, ki bi potrebovali pomoč, pa so odrasli, starši in pedagoški delavci, verjetno prezrli njihovo stisko ali pa so jo podcenjevali. Prepričan sem, da bi pravočasna strokovna pomoč lahko preprečila marsikatero katastrofo.

Langman je izbral 10 strelcev v šolah iz ZDA in podrobno analiziral njihovo življenjsko zgodovino, njihovo vedenje in osebnost. Ugotovil je precej podobnosti predvsem v njihovi družinski zgodovini, osebnostnih značilnostih in psiholoških problemih. Vendar pa so bile med njimi tudi pomembne razlike, zato jih je razvrstil v tri skupine, in sicer v psihopatsko, psihotično in travmatizirano (Langman, 2009).

Psihopati so ekstremno narcistični. Na narcizem se vežeta dva pojma, in sicer egotizem in egocentrizem. Ljudje, ki so egotistični, menijo, da so boljši od drugih. Egocentrične osebe pri zadovoljevanju potreb gledajo zgolj nase, za druge jim ni mar. Morala za njih ne obstaja, o tem, kaj je prav in kaj je narobe, odločajo sami. Občutij krivde ne poznajo. Imajo težave z obvladovanjem jeze, posebno, če so pri doseganju ciljev ovirani. So pa tudi osebe, ki znajo biti prepričljive, karizmatične in na ta način, z manipulacijo, dosežejo zaupanje ljudi, ki ga seveda izkoristijo. Na psihopatijo se veže tudi sadizem in šolski strelci, ki jih je Langman (2009) uvrstil v to kategorijo, so imeli tudi sadistična nagnjenja.

Langman (2009) je pripisal nekaterim šolskim strelcem psihotične motnje, ki pa v analizi in poročilih medijev niso omenjane. Meni, da so jih spregledali, ker imajo napačne predstave o ljudeh z duševnimi motnjami. Psihotični lahko dobro funkcionirajo, na večini področjih so v stiku z realnostjo in uspešno lahko prikrivajo halucinacije ter blodnje. Langman (2009) je nekaterim storilcem pripisal predvsem veličinske in paranoidne blodnje. Psihotični strelci imajo težave pri vzpostavljanju socialnih odnosov in izražanju čustev, posledica pa so občutki izoliranosti. V kategorijo psihotičnih strelcev je uvrstil tudi tiste s shizotipsko osebnostjo.

Travmatizirani strelci izhajajo iz neurejenih družin (v nasprotju s psihopatskimi in psihotičnimi) in so v otroštvu

doživeli številne zlorabe, posledice pa so anksioznost, depresija, sovražnost, občutki sramu in obupa. Moteno je njihovo čustveno doživljanje, imajo občutke drugačnosti in prepričani so, da jih drugi ljudje ne sprejemajo. Imajo nekatere simptome paranoje in se zato počutijo stalno ogrožene. So samodestruktivni, kar se kaže v zlorabi drog, samopoškodovanju in samomorilnih težnjah, lahko postanejo tudi nasilni.

5 Študija strelskih incidentov v ZDA

Poglobljenih raziskav streljanja na šolah je malo zaradi različnih vzrokov, predvsem pa zaradi redkosti dogodkov, pomanjkljive dokumentacije in malo preživelih storilcev, kajti večina jih v spopadu s policijo naredi samomor. Ameriška tajna služba (US Secret Service) je po napadu na srednji šoli Columbine skupaj z Oddelkom za izobraževanje (Department of Education) leta 1999 izdelala analizo 37 streljanj na šolah od leta 1974 do leta 1999 in podrobno preučila 41 napadalcev. Podatke so pridobili iz šol, zdravstvenih ustanov, sodišč in drugih dokumentov, opravili pa so tudi intervjuje z 10 preživelimi storilci (O'Toole, 1999). Na podlagi analiz so leta 2002 izdali študijo z naslovom Končno poročilo in ugotovitve pobude za varno šolo: implikacije za preprečevanje napadov na šole v ZDA [The final report and findings of safe school initiative: Implications for the prevention of school attacks in the United States] (Vossekuil, Fein, Reddy, Borum in Modzeleski, 2002).

Avtorji študije izhajajo iz dejstva, da nasilno vedenje ni samo problem osebnostnih značilnosti, je kompleksen problem, ki vključuje dejavnike družine, okolja in seveda šole. Pri tem noben dejavnik ni odločilen, lahko pa prispeva k odločitvi za uresničitev grožnje, zato je treba preučiti vse dejavnike pri posamezniku, ki grozi z nasilnim incidentom. Posebno pozornost so posvetili opozorilnim znakom, ki napovedujejo napad, pa so jih starši in učitelji popolnoma spregledali ali podcenjevali njihovo resnost (Langman, 2009; Vossekuil et al., 2002). Izdelali so tudi poseben sistem ocenjevanja groženj, ki je namenjen učiteljem, svetovalcem in tudi policistom.

6 Splošne ugotovitve študije in nasveti za preventivo

V študiji so izpostavili ugotovitve, ki so značilne za skoraj vse preučevane napade na šole. (Vossekuil et al., 2002):

- Napad je redko nenadno ali impulzivno dejanje.
- Več napadalcev je sporočilo idejo o možnem napadu – to je storilo tri četrtine napadalcev in več ljudi je vedelo za možnost napada.
- Večina napadalcev žrtvam ni grozila neposredno pred izvedbo napada.

- Ni zanesljivega ali uporabnega »profila« dijaka ali študenta, ki izpelje napad na šolo.
- Veliko napadalcev je pred napadom kazalo znake, ki so nakazovali, da bi potrebovali pomoč (psihološko).
- Večina storilcev je imela težave pri spoprijemanju z doživeto pomembno izgubo ali občutenjem lastne pomanjkljivosti. Mnogi so razmišljali o samomoru ali pa so ga celo poskušali storiti.
- Mnogi so bili deležni trpinčenja, izkazovali so užaljenost in se čutili ustrahovane.
- Že pred napadom so imeli dostop do orožja in so ga znali tudi uporabljati.
- V več primerih so vključili v pripravo napada sošolce in kolege.
- Napadi so se končali že pred prihodom policije.

Ugotovitve raziskave so razvrstili v naslednjih pet področij (Vossekuil et al., 2002):

- Osebnostne lastnosti napadalcev
- Zamisel o napadu
- Nakazovanje napada
- Dejavniki pospešitve napada
- Razrešitev napada

Osebnostne lastnosti napadalcev: Razen tega, da so bili vsi napadalci fantje, stari od 11 do 21 let, so se razlikovali po demografskih značilnostih, družinski zgodovini in drugih značilnostih. Kar tri četrtine je bilo belcev, največ jih je živel v popolni, urejeni družini, glede šolskega uspeha so bile razlike med njimi precejšnje, skoraj polovica jih je bila v času napada uspešnih. Nekateri so bili socialno izolirani, večina je bila vključena v različne skupine, nekateri so bili med sošolci celo popularni. Zanimiv je podatek, da jih skoraj dve tretjini ni povzročala težav v šoli in tudi neposredno pred napadom se njihovo vedenje ni bistveno spremenilo. Verjetno je pomemben podatek, da se je kar tri četrtine napadalcev počutilo trpinčene, preganjane in užaljene; ta dejavnik gotovo veliko prispeva k odločitvi za napad. Med napadalci ne prevladujejo tisti z duševnimi motnjami ali tisti, ki bi zlorabljali droge, res pa je, da jih je večina vsaj razmišljala o samomoru ali je že poskušala narediti samomor, kazali so znake depresivnosti ali obupanosti. Več kot polovica napadalcev je na različne načine izkazovala interes za nasilje (filmi, knjige, igranje nasilnih videoiger), največ med njimi pa jih je o nasilju pisalo (pesmi, eseje, časopisni prispevki). Velika večina ni bila obravnavana zaradi nasilnega ali kriminalnega vedenja, a tretjina je bila vpletena v nasilna dejanja (pretepe), desetina je že ubila kakšno domačo žival (kar kaže na pomanjkanje empatije in sadiščne težnje) in četrtino je policija tudi aretirala. Večina se tudi ni znala učinkovito spopasti z za njo pomembnimi izgubami, neuspehi ali drugimi neprijetnimi pogoji. Skoraj vsi (40 od 41) so doživeli pomembno izgubo (neuspeh, izguba statusa,

dekleta, bolezen staršev in podobno). Doživetje izgube je torej lahko sprožilni dejavnik za napad na šolo.

Zamisel o napadu: Napadi na šolo pravzaprav niso bili nikoli impulzivno dejanje, bili so načrtovani, kar se je lahko zaznalo iz nekaterih dejavnosti napadalca. Načrt za napad so imeli pripravljen najmanj dva dneva pred napadom, lahko pa so se za napad pripravljali tudi celo leto. Maščevanje naj bi bil motiv za več kot polovico napadov, več storilcev je na ta način poskušalo rešiti neki problem, nekateri so načrtovali samomor, nekateri pa so želeli pridobiti pozornost in postati prepoznavni. Pri več kot polovici strelcev je bilo zaslediti več motivov, omenjali so predvsem, da se jim godi krivica.

Nakazovanje napada: Več napadalcev je sporočilo idejo o možnem napadu, to je storilo tri četrtine napadalcev, in več ljudi je vedelo za možnost napada. Nekateri sovrstniki so točno vedeli, kaj napadalec namerava in tudi kdaj misli izvesti napad. Mogoče je zanimiv podatek, da je sošolec napadalca prinesel v šolo celo kamero, da bi posnel napad. Napadalci pa svojih groženj v veliki večini niso sporočili tistim, proti katerim naj bi bil napad usmerjen. Skoraj vsi napadalci so pred napadom kazali znake, ki so vzbudili pozornost sošolcev, učiteljev, svetovalnih delavcev in tudi staršev. Odkrito so se zanimali za šolske poboje, skušali so dobiti strelivo, o samomoru so pisali v šolskih esejih in podobno. Se je te dijake sploh resno obravnavalo? Kaj so storili starši, učitelji in svetovalni delavci v šoli? Teh fantov niso preveč resno jemali, saj drugače niso bili zelo problematični.

Dejavniki pospešitve napada: V večini primerov so bili v pripravo napada vključeni tudi njihovi vrstniki, nekateri so napadalca celo spodbujali k izvršitvi dejanja. Tak napadalec je prijateljem povedal, da bo v šolo prinesel puško in tako zagrozil tistim, ki so ga zlorabljali. Prijatelji so mu rekli, da to ne bo dovolj in da je najbolje, če jih postreli; in to je tudi storil. K napadom je verjetno prispevalo tudi to, da je večina napadalcev imela dostop do orožja in da je znala ravnati z njim.

Ustavitev ali razrešitev napada: Največ napadov se je končalo s posredovanjem šolskega osebja in dijakov oziroma študentov ali pa je napadalec končal z napadom, tako da je storil samomor. Samo četrtino napadov se je končalo z intervencijo policije.

Na podlagi teh splošnih ugotovitev so avtorji študije in poročila (O'Toole, 1999; Vossekuil et al., 2002) predlagali tudi nekaj dejavnosti za preprečitev napadov dijakov na šole. Opozarjajo, da je priprava napada proces, ki se začne z idejo, nadaljuje s načrtovanjem, dejavnostmi, ki bi omogočile napad, in napadom. Del teh dejavnosti je možno zaznati, možnosti za napad je treba preveriti in potem hitro ukrepati. Največkrat

vrstniki napadalca vedo, da ta pripravlja napad, problem pa je, da tega ne sporočijo šolskemu osebju, kajti zavezanost k molku je prevladujoča vrednota med učenci. Zato je treba na šolah zagotoviti klimo medsebojnega zaupanja. Večja verjetnost je, da se napadi pojavijo tam, kjer je ustrahovanje del šolske kulture, na šoli pa ni sistematičnega pristopa do nasilnih pojavov. Nezaupanje preprečuje tudi rigidnost šolske kulture in na takih šolah se ne sledi družbenim spremembam ter potrebam dijakov in učiteljev.

Zavedati se je tudi treba, da napadalci redko grozijo točno določenim tarčam, zato je treba biti pozoren na vse informacije, ki nakazujejo možnost groženj. Če dijak prinese orožje v šolo, je to kazalec grožnje in treba je zbrati ustrezne informacije o osebnostnih značilnostih dijaka, njegove družine, odnosu do šole, njegovi trenutni situaciji, ali je morda žrtev ustrahovanja in podobno. Ve se, da ni zanesljivega in uporabnega profila šolskega strelca, zato je treba biti pozoren predvsem na njegovo aktualno vedenje in komunikacijo. Če se posumi, da dijak izvaja dejavnosti, ki bi bile lahko v povezavi z napadom, je treba takoj zbrati dodatne informacije in začeti z obravnavo dijaka. Treba pa je biti pozoren na možnost stigmatizacije, kajti praksa je pokazala, da je bil preplah pogosto nepotreben in da se je dijaku naredilo več škode kot koristi.

Priporočajo tudi, da v dokumente, ki so namenjeni preprečevanju kakršnega koli nasilja v šoli, vnesejo tudi navodila, kako ravnati, če se pojavijo grožnje ali vedenje, povezano z grožnjami.

7 Ocenjevanje groženj

V študiji *The school shooter: A threat assessment perspective* (O'Toole, 1999) je predstavljen model ocenjevanja resnosti groženj, ki je namenjen učiteljem, svetovalcem in tudi policistom. Izhajali so iz dejstva, da profil strelca ne obstaja in da ni zanesljivega opozorilnega znaka, ki bi napovedoval tako ekstremno nasilje, kot je strelski masaker. Na vsaki šoli pa so prisotne grožnje, resne grožnje je treba preveriti in potem v skladu z oceno tudi obravnavati mladostnika, ki grozi. Avtorji menijo, da tak pristop skuša individualizirati in razložiti vzroke, ki so mladostnika pripeljali v proces ocenjevanja in ukrepanja. To je namenjeno predvsem reševanju konfliktov, ki jih mladostnik sam ne zna razrešiti. Postopek je standardiziran z določenimi kriteriji, vprašanji in cilji, tisti, ki ga izvajajo, pa morajo biti za to posebej usposobljeni. Pri ocenjevanju grožnje se mora upoštevati odgovore na naslednjih 11 ključnih vprašanj (Borum et al., 2010):

- Kakšni so motivi in cilji mladostnika?
- Je v komunikaciji s kolegi omenjal idejo o napadu ali namero napada?

- Se je mladostnik morda zanimal za:
 - napade na šole ali napadalce,
 - orožje ali nabavo orožja,
 - masovne poboje?
- Je pri mladostniku zaznati vedenje, ki bi bilo lahko povezano z napadom?
 - Je mladostnik sposoben pripraviti in izvesti napad?
 - So pri mladostniku prisotni občutki nemoči, obupa ali depresivnosti?
 - Ali ima mladostnik morda razumevajoč odnos z odgovornim odraslim?
 - Ali mladostnik sprejema nasilje kot način reševanja problemov, morda kot edini način reševanja problemov?
 - Je mladostnikovo pripovedovanje konsistentno z njegovim delovanjem?
 - Ali drugi ljudje menijo, da je sposoben ekstremnega nasilnega dejanja?
 - Kateri dogodki lahko povečajo verjetnost izvedbe napada?

Odgovore na vprašanja je treba upoštevati pri ocenjevanju resnosti grožnje, seveda če je tisti, ki grozi, znan. Pomembno se je zavedati dejstva, da se vseh groženj ne more obravnavati enako in da se mora upoštevati predvsem to, kdo je grožnjo izrekel in kaj je vplivalo na to, da jo je izrekel. Če so grožnje anonimne, se ocenjuje samo vsebino grožnje po predpisanih kriterijih (O'Toole, 1999).

Modelov za ocenjevanje groženj je več, predstavljam model, ki so ga izdelali na FBI (O'Toole, 1999). Treba je poudariti, da je model treba razlikovati od postopka profiliranja. Ne ocenjuje se širše osebnostne značilnosti mladostnika, ocenjuje se predvsem resnost njegove grožnje in možnost njene uresničitve.

Kaj vse je grožnja? Grožnja je izraz namere, da se poškoduje (škoduje) ali ravna nasilno do osebe ali do stvari. Grožnja je lahko izrečena, napisana ali posredovana s simbolom (upepriš prst v koga, kot da bi streljal).

Spoznanje motiva je eden ključnih elementov pri oceni grožnje. Motivi so različni, med prevladujočimi je vsekakor maščevanje, lahko pa so grožnje izrečene tudi zaradi strahu, jeze, večkrat tudi zaradi potrebe po pozornosti.

Grožnje razdelimo v štiri kategorije: neposredne, posredne, prikrite in pogojne.

- Neposredna grožnja vsebuje imenovanje tarče, dejavnost in je jasno izražena (Nastavil bom bombo v šolsko telovadnico).
- Posredna grožnja je nedoločna, nejasna, dvoumna (Če bi želel, bi lahko ubil vsakogar na tej šoli).

- Prikrita je tista, ki močno namiguje, neposredne grožnje z nasiljem pa ni (Bolje bi bilo, če se ne bi potikali tu okoli).
- Pogojna pa napoveduje, da se bo nekaj zgodilo, če kakšen pogoj ne bo izpolnjen (Če mi ne boste plačali milijon evrov, bom nastavljal bombo v šolo).

Pri ocenjevanju groženj je treba upoštevati naslednje dejavnike:

- Specifične, verjetne posebnosti so kritični faktorji v ocenjevanju grožnje. Detajli lahko vključujejo identiteto žrtev ali žrtev; razloge za grožnjo; sredstva, orožje in metode za uresničevanje grožnje; datum, čas in prostor, kjer naj bi se akt grožnje zgodil; informacije o načrtih ali pripravah, ki so bile že uresničene.

Prisotnost teh podrobnosti povečuje verjetnost uresničitve grožnje, pomanjkanje pa zmanjšuje verjetnost. Podrobnosti, ki so specifične, vendar ne logične, zmanjšujejo resnost grožnje (grožnja z razstrelivijo s pomočjo plutonija, ki naj bi jo izvršil dijak, ni logična – se ga ne dobi, veliko stane).

- Moč čustev, s katero je grožnja izražena, kaže bolj na temperament ustrašovalca kot pa na možnost uresničitve grožnje (Sovražim te). Taka grožnja lahko zveni zastrašujoče, ugotovljeno pa je, da ne obstaja zveza med intenziteto čustev in uresničitvijo grožnje.

- Stresorji lahko vplivajo na uresničitev groženj, se jih pa ocenjuje kot sprožilne dejavnike. Na primer mladostnik, ki se je sprl doma, je razburjen in zagrozi sovrstniku.

Končno se oceni še stopnjo rizičnosti groženj:

- Nizka stopnja rizičnosti: grožnja je nejasna in indirektna; informacije so nekonkistentne, ni podrobnosti; pomanjkanje realizma; posameznik dejanja ne bi bil zmožen storiti.
- Srednja stopnja rizičnosti: grožnje so konkretnije; vsebujejo predstave, kako bi se uresničile; je nekaj podatkov o mestu in času uresničitve; ni jasnih podatkov o pripravljavnih dejanjih; izražena so jasna stališča (resno mislim).
- Visoka stopnja rizičnosti: direktnost, specifičnost, verjetnost; prisotni so konkretni koraki uresničevanja grožnje (ustrahovalec si priskrbi orožje).

8 Uspešnost modela in ukrepanje

Ta model in prilagojene modele ocenjevanja groženj so preizkusili na več šolah in izkazali so se kot uspešni, zahtevajo pa dobro usposobljen tim in seveda dobo organizacijo. Niso prispevali samo k temu, da so odkrili več resnih groženj, na šolah so začeli razmišljati tudi o primerni obravnavi mladostnikov. Ocenjevanje groženj pripomore k učinkovitejšemu ravnanju v resnejših primerih, dosledno ocenjevanje pa je prispevalo tudi k zmanjševanju ustraševanja, povečal se je in-

teres mladostnikov za strokovno psihološko pomoč, klima na šolah se je izboljšala (Cornell et al., 2004).

Največkrat strokovni delavci šole sami rešijo konflikte, včasih pa je potrebno tudi posredovanje policije. Kakšno vlogo ima policija pri procesu ocenjevanja groženj? Vključitev policije je v prvi vrsti odvisna od ocene resnosti grožnje. Pri nizki rizičnosti intervencija policije ni potrebna. Če je grožnja usmerjena proti določeni osebi, potem lahko policisti opravijo intervju z ustrašovalcem in njegovimi starši.

Pri srednji oceni ogroženosti je priporočljivo, da se obvesti policijo in poskuša dobiti dodatne informacije. Na podlagi tega se grožnjo ponovno oceni in uvrsti v nižji oziroma višji nivo.

Ocena visoke ocene ogroženosti pomeni takojšnje vključevanje policije, lahko se sestane tudi tim. Odloči se, kako se bo ukrepalo. Uvedena je tudi kriminalistična preiskava (O'Toole, 1999).

9 Zaključek

Iz zapsanega jasno izhaja, da bi bilo možno tako ekstremna nasilna dejanja, kot so napadi na šole, tudi predvideti in preprečiti, seveda, če bi bili izpolnjeni pogoji za to. Uspešni bi bili predvsem na šolah, kjer obstajajo dobri odnosi med dijaki in učitelji, če s šolo dobro sodelujejo starši in je šola primerno vpeta v družbeno dogajanje okoliša, v katerem leži. Vsekakor pa je treba uvesti programe ničelne tolerance do nasilja in jih tudi primerno izvajati. Na žalost pa je včasih tako, da so tisti, ki so nasilni v šoli, deležni samo kazni, ne pa pomoči, ki bi jo resnično potrebovali. Kazni ne preprečujejo nasilja, večkrat vzbudijo težnje po maščevanju, mladostnika izolirajo in tudi stigmatizirajo. Mladostniki, ki grozijo, in to tudi z masovnimi poboji, so v krizi in te krize sami ne zmorejo razrešiti. Taki mladostniki potrebujejo pozornost in ne izolacije.

Če bodo izpolnjeni opisani pogoji, potem bodo verjetno učitelji opazili spremenjeno vedenje mladostnika in njegovi sošolci sporočili pristojnim, da načrtuje in pripravlja napad na šolo. Verjetno bi morali šolski svetovalni delavci preveriti resnost groženj z metodo ocenjevanja groženj in nato ustrezno ukrepati. Metoda ocenjevanja groženj je verjetno primerna za ocenjevanje vseh groženj in ne samo tako ekstremnih, kot so grožnje z napadom na šole.

Tudi naši mediji na veliko poročajo o dogodkih, kot so masovni poboji; posebne pozornosti so deležni strelski pohodi na šolah, ki jih zagrešijo dijaki in študenti ter v katerih umre večje število mladostnikov ali celo otrok, resnejše analize takih dogodkov pa ni. Upravičene so kritike ameriš-

kega odnosa do pravice do orožja in njihovih prevladujočih vrednot, o fantih, šolskih strelcih, pa izvemo bolj malo. Še najlaže se sprejme argumentacijo, da pač niso normalni, ker normalen človek česa takega ne bi mogel narediti. Sam tega ne verjamem.

Literatura

1. Anderson, C. A. (2004). An update on the effects of playing violent video games. *Journal of Adolescence*, 27(1), 113–122.
2. Anderson, C. A. in Dill, K. E. (2000). Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 772–790.
3. Borum, R., Cornell, D. G., Modzeleski, W. in Jimerson, S. (2010). What can be done about school shootings? A review of the evidence. *Educational Researcher*, 39(1), 27–37.
4. Collwell, J. in Payne, J. (2000). Negative correlates of computer game play in adolescents. *British Journal of Psychology*, 91(3), 295–310.
5. Cornell, D., Sheras, P., Kaplan, S., McConville, D., Douglas, J. in Elkton, A. (2004). Guidelines for student threat assessment: Field-test findings. *School Psychology Review*, 33(4), 527–546.
6. Ferguson, C. J., Rueda, S. M., Cruz, A. M., Ferguson, D. E., Fritz, S. in Smith, S. M. (2008). Violent video games and aggression: Causal relationship or byproduct of family violence and intrinsic violence motivation? *Criminal Justice and Behavior*, 35(3), 311–332.
7. Jere, M., Meško, G. in Kanduč, Z. (2011). Diskurz o socialni prevenciji kriminalitete in prestopništva v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(4), 325–332.
8. The Jokela High School massacre: Another application of natural selection. (2013). *Natural selection and Darwinism*. Pridobljeno na <http://www.naturalselectionanddarwinism.com/jokela.html>
9. Kobal, M. F. (2009). *Psihopatologija za varnostno in pravno področje*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
10. Kljaič, S. (2007). Rani indikatorji kasnejšega neprimernega i delinkventnega ponašanja. V K. Kolesarič (ur.), *Psihologija i nasilje u savremenom društvu* (str. 9–21). Osijek: Filozofski fakultet.
11. Langman, P. (2009). *Why kids kill: Inside the minds of school shooters*. New York: Palgrave Macmillan.
12. Langman, P. (2012a). School shootings: The warning sings. *School shooters.info*. Pridobljeno na http://schoolshooters.info/PL/Prevention_files/Warning%20Signs%201.1.pdf
13. Langman, P. (2012b). Two Finnish school shooters. *School shooters.info*. Pridobljeno na http://www.schoolshooters.info/PL/Home_files/Two%20Finnish%20School%20Shooters.pdf
14. Meško, G. (2002). *Osnove preprečevanja kriminalitete*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
15. *Murderpedia*. (2013). Pridobljeno na <http://murderpedia.org/>
16. Muršič, M., Filipčič, K., Pušnik, M., Klemenčič, I. in Lešnik, D. (2012). *(O)krog nasilja v družini in šoli : soočanje šole/vrtca z nasiljem nad otroki*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
17. O'Toole, M. E. (1999). *The school shooter: A threat assessment perspective*. Quantico: FBI Academy.
18. Sandy Hook Elementary School shooting. (2013). *Wikipedia*. Pridobljeno na http://en.wikipedia.org/wiki/Sandy_Hook_Elementary_School_shooting
19. Vossekuil, B., Fein, R., Reddy, M., Borum, R. in Modzeleski, W. (2002). *The final report and findings of safe school initiative: Implications for the prevention of school attacks in the United States*. Washington: U.S. Department of Education and U.S. Secret Service.
20. Za umor staršev B. M. dvajset let zapora. (3. 4. 2009). *Dnevnik*. Pridobljeno na <http://www.times.si/slovenija/za-umor-starsev-blazu-mistrafovica-dvajset-let-zapora--2fd84db9a4-6284033acc.html>

Personality Characteristics of Violent Offenders and Ability to Predict Extreme Violence

Peter Umek, Ph.D., Professor of forensic psychology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, e-mail: peter.umek@fvv.uni-mb.si

This article speaks about the problem of violent crime and school shootings, predominantly those in the USA. First, the Slovene attitude towards violence is presented, followed by the issues of predicting serious crimes by non-problematic teenagers and findings of a longitudinal study about factors contributing to delinquency. Subsequently the article addresses famous shooting incidents in schools in the USA, Finland and Germany, pointing out common characteristics of offenders and incidents found by FBI and the Department for Education. Next, analyses and offenders' classification of American psychologist Langman (2009), an undisputable authority of this field, are listed. In conclusion, the model of threat assessment in schools is presented, since it is an important preventive measure of serious school crime.

Keywords: violence, school, prediction, offenders, personality

UDC: 159.9:340.6